

INVALIDILIITON LAUSUNTO

Oikeusministeriö
Lainsäädäntöneuvos Lena Andersson
lena.andersson@om.fi
oikeusministerio@omi.fi

Asia: Lausuntopyyntö oikeusministeriölle luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle rikoslain muuttamisesta

Viite: VN/18059/2020

Invalidiliitto ry kiittää kohteliaimmin oikeusministeriön antamaa mahdollisuutta tulla kuulluksi asiassa.

Invalidiliitto ry on fyysisesti vammaisten ihmisten valtakunnallinen vaikuttamisen ja palvelutoiminnan monialajärjestö. Liitto edistää ja kehittää fyysisesti vammaisten ja toimintaesteisten henkilöiden mahdollisuuksia osallistua, liikkua ja elää täysipainoista elämää. Invalidiliitossa on 30 000 henkilöjäsentä ja 146 jäsenyhdistystä.

Yleistä

Invalidiliitto on tehnyt vuosia vaikuttamistyötä vammaisten ihmisten kohtaamien rikosten ennaltaehkäisemiseksi ja niihin puuttumiseksi osana pohjoismaista hanketta (*Nordiska Välfärdcenter*, 2015-2016) sekä oikeusministeriön viharikoshankkeita. Siten poikkihallinnollisen työryhmän esitystä ja edelleen pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelman kirjausta ”Osallistava ja osallistuva Suomi” mukaan rikoslain 6 luvun 5 §:n mukaiseksi koventamisperusteeksi säädetään rikoksen tekeminen sukupuoleen perustuvasta vaikuttimesta Invalidiliitto pitää kannatettavana.

Lakimuutos edistää myös vammaisten naisten ja tyttöjen oikeussuojaa

Invalidiliitto kannattaa nykysääntelyn puitteissa, että rikoslain rangaistuksen mittaamisen koventamisperusteisiin lisättäisiin maininta rikoksen tekemisestä uhrin sukupuoleen perustuvasta vaikuttimesta (RL 6:5, 4. alakohta). Vaikka nykyisessä rikoslaissa vammaisuuden perustuva vaikutin rikoksen tekemiselle mainitaan rangaistuksen mittaamisen koventamisperusteena, niin käytännössä erittäin harvoin sitä on sovellettu yleisissä tuomioistuimissa. Tutkimusten mukaan vammaisen naisen riski joutua esimerkiksi seksuaalisen väkivallan uhriksi on moninkertainen muihin naisiin verrattuna. Tämä koskee erityisesti vaikeasti vammaisia ja kehitysvammaisia naisia. Invalidiliitto katsoo, että lakiesityksessä pitäisi ottaa huomioon haavoittuvassa asemassa olevat vammaiset naiset ja

tytöt uhrin sukupuoleen perustuvan vaikuttimen tarkasteluissa.

YK:n vammaisia henkilöitä koskevan yleissopimuksen artiklan 6 (Vammaiset naiset; jälj. *YK:n vammaissopimus*) mukaan vammaisiin naisiin ja tyttöihin kohdistetaan moniperusteista syrjintää. Lisäksi YK:n vammaissopimuksen johdantolauseessa q) todetaan, että vammaiset naiset ja tytöt ovat usein sekä kotona että kodin ulkopuolella suuremmissa vaarassa joutua väkivallan, vahingoittamisen tai väärinkäytösten, laiminlyönnin tai välinpitämättömän kohtelun, pahoinpitelyn tai hyväksikäytön kohteiksi. YK:n vammaissopimuksen artiklan 16 (Vapaus hyväksikäytöstä, väkivallasta ja pahoinpitelystä) nojalla edellytetään, että otetaan käyttöön vammaisiin naisiin ja lapsiin keskittyvät tehokkaat poliittiset ja lainsäädännölliset toimet varmistamalla, että vammaisiin henkilöihin kohdistuvat hyväksikäyttö-, väkivalta- ja väärinkäytöstopaukset tunnistetaan, tutkitaan ja, mikäli tarkoituksenmukaista, saatetaan syytteeseen. Invalidiliitto katsoo, että lakiesitystä pitää täydentää edellä mainituilla vammaisuuteen liittyvillä ihmisoikeusperusteilla kohdassa 11 Suhde perustuslakiin ja säätämisyjärjestys.

Viharikos -tunnusmerkistön kirjaaminen rikoslakiin

Invalidiliitto esittää, että rikoslakiin kirjataan uusi vammaisiin henkilöihin kohdistuva viharikostunnusmerkistö. Erityinen viharikos olisi yksittäistä perustunnusmerkistöä kattavampi ja rangaistusuhkaltaan korkeampi monia muita tyypillisesti tässä kontekstissa sovellettavia rikostyyppejä (mm. yksityisyyden loukkaus, kunnianloukkaus, pahoinpitely). Uudella riittävän kattavalla ja tuntuvalta rangaistusuhalla voisi olla ihmisten käyttäytymistä ohjaavaa vaikutusta, joka osoittaa viharikoksen paheksuttavuutta haavoittuvassa asemassa oleviin vammaisiin ihmisiin. Kuten lakiesityksen perusteluista ilmenee, viharikokseen voidaan katsoa sisältyvän jonkinlaista ennakkollista suunnitelmallisuutta vähemmistöihin liittyvien ulkoisten henkilökohtaisten ominaisuuksien takia, mikä aiheuttaa helposti pelkoa uhreissa, että he voivat joutua henkilökohtaisten ominaisuuksien vuoksi myös jatkossa viharikoksen kohteeksi. Vammaisen ihmisen syrjintä on rangaistava perusmuotoisena mutta ei kvalifioituna törkeäksi. Sanktiouhka on siksi tällä hetkellä vain sakkoa tai vankeutta 6 kuukautta (RL 11:11).

Invalidiliitto katsoo, että kyse ei ole pelkästään lakiesityksessä väitetystä viharikoksesta ilmiönä vaan rikoslakiin on jo kirjattu rikostunnusmerkistöjä, jotka tehdään tietyssä tarkoituksessa. Esimerkiksi rikoslain 34 a luvun 1 §:n terroristisessa tarkoituksessa tehdyt rikokset kattavat pääasiassa eri henkeen ja terveyteen kohdistuvia rikoksia, joista on osin omia itsenäisiä tunnusmerkistöjä rikoslaissa.

Lakiesityksestä käy ilmi, että ”eräisiin rikostunnusmerkistöihin on sisään rakennettuna sen kohdistuminen kohteen seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen ja siten sukupuoleen. Tällaisia ovat rikoslain 20 luvun seksuaalirikokset. Samoin syrjintää koskevassa säännöksessä suojeltavana oikeushyvä on sukupuolten tasa-arvo. Olosuhdetta, joka on jo otettu huomioon tunnusmerkistön laadinnassa, ei enää lähtökohtaisesti toistamiseen tulisi ottaa huomioon rangaistuksen mittaamisessa (niin sanottu kaksinkertaisen kvalifioinnin kielto) Lain esityöt mainitsevat esimerkkinä syrjinnän ja kiihottamisen kansanryhmää vastaan (HE 44/2022 vp., s. 193, HE 317/2010 vp., s. 38/II).” Lakiesityksessä sanotuilla seikoilla on vaikutusta vammaisten ihmisten asemaan rikoslain 20 luvun seksuaalirikossäännösten ja syrjintärikossäännösten osalta, koska kaksinkertaisen kvalifioinnin kielto estäisi niissä tapauksissa soveltamasta vammaisuutta teon vaikuttimena

rangaistuksen koventamiseksi mittaamisperusteissa. Siten rikoksen tunnusmerkistöön voidaan kirjoittaa lakiteknisesti uhrin olosuhteita huomioon ottava viharikossäännös, joka kattaa tekurikosoikeuden periaatteet. Erillisen viharikostunnusmerkistön säätäminen osoittaa juurikin yhteiskunnan paheksuntaa ja teon vaarallisuutta haavoittuvassa asemassa olevien vammaisten ihmisten kohdalla, joilla riski joutua rikoksen uhriksi henkilöön liittyvien ominaisuuksien vuoksi on muuta väestöä korkeampi. Viharikossäännöksen edellyttämä syyksiluettavuus kattaisi vain tahallisuuden säännöksen luonteesta johtuen.

Lopuksi

Invalidiliiton mielestä rikosprosessissa viharikosmotiivi vammaisen ihmisen kohdalla ei välttämättä tule esiin missään rikosasian käsittelyn vaiheessa. Tätä näkemystä tukee myös lakiesityksessä mainitut vuosina 2018 - 2019 käräjäoikeuteen edenneet viharikosmotiivin sisältäneet tapaukset, joissa yhdessäkin henkilöön liittyvänä ominaisuutena ei mainittu vammaisuutta. Erityisesti poliisin suorittama esitutkinta on merkityksellinen, jotta vammaisen uhrin kohdalla tähän osataan kiinnittää aiempaa enemmän huomiota ja arvioida, oliko henkilön vammaisuus syynä rikosentekijän rikosentekopäätöksessä ja itse teossa. YK:n vammaissopimuksen artiklan 13 (Oikeussuojan saavutettavuus) mukaan vammaisille ihmisille tulee varmistaa tehokas oikeussuojan saavutettavuus menettelylliset ja ikään perustuvat seikat huomioiden sekä kouluttaa nimenomaisesti poliiseja tämän oikeuden varmistamiseksi.

Invalidiliitto katsoo, että YK:n vammaisoikeussopimuksen kansalliseen toimeenpanoon liittyen tulee kaikkia oikeusviranomaisia (poliisit, syyttäjät, tuomarit) ja asianajajia kouluttaa, jotta vammaisen ihmisen rikoksen uhrina tunnistetaan aiempaa paremmin ja tilanteisiin voidaan puuttua aiempaa tehokkaammin. Tässä on selvästi yhteistyön paikka oikeusviranomaisten ja asianajajien sekä vammaisjärjestöjen kanssa.

INVALIDILIITTO RY

Helsingissä 5. lokakuuta 2020

Petri Pohjonen
pääjohtaja

Laura Andersson
yhteiskuntasuhdejohtaja

Lisätietoja: Henrik Gustafsson, lakimies, henrik.gustafsson@invalidiliitto.fi